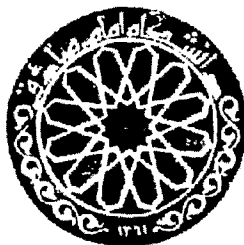

بسم الله الرحمن الرحيم

۶۵۲۴۱

دانشگاه امام صادق علیه السلام

دانشکده معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق (گرایش حقوق خصوصی)

بررسی حقوقی اهداء و پیوند عضو در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی

دانشجو:

۱۳۸۳ / ۴ / ۳۰

محمد رضا صادقی

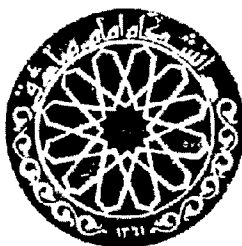
استاد راهنما:

دکتر اسدالله... امامی

رئیس هیأت مدیره
مجلس خبرگان
مجلس شورای اسلامی

۶۵۲۴۱

تابستان ۱۳۸۲

دانشگاه امام صادق علیه السلام

دانشکده معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق (گرایش حقوق خصوصی)

بررسی حقوقی اهداء و پیوند عضو در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی

دانشجو:

محمدرضا صادقی

استاد راهنما:

دکتر اسدالله امامی

استاد مشاور:

دکتر علی مصلحی عراقی

تابستان ۱۳۸۲

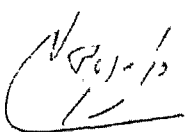
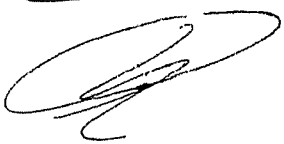
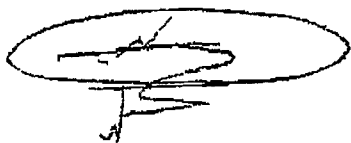
کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر ترجمه اقتباس و ...
از این پایان نامه کارشناسی ارشد برای دانشگاه امام صادق^ع محفوظ است.
نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

تأسیس هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهای پیمان نامه آقای محمد رضا صادقی به شماره دانشجویی ۷۴۳۱۹۵۴۸

تحت عنوان بررسی حقوقی اهداء و پیوند عضو در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی

را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیوسته پیشنهاد می کند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل امضا
۱. استاد راهنما	دکتر اسدالله امامی		
۲. استاد مشاور	دکتر علی مصلحی عراقی		
۳. استاد داور	دکتر علی اسلام پناه		
۴. نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده	آقای سعید یگدلی		

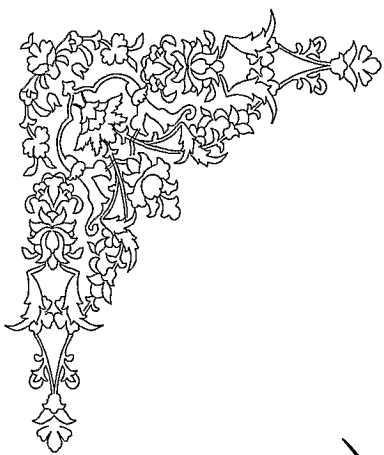
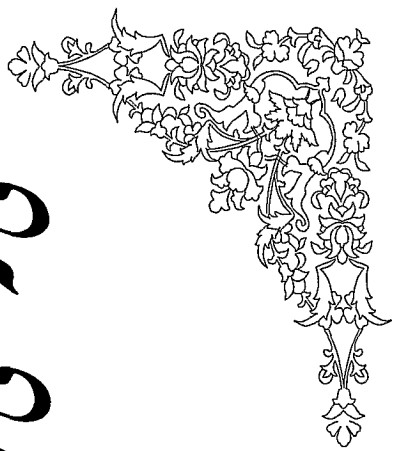
فلسه انتخاب موضوع و قدردانی

آنچه که حقیر را به نگارش و انتخاب این موضوع جهت تدوین پایان نامه حاضر ترغیب نمود سعادت همکاری و خدمتگزاری از سال ۱۳۷۸ از طریق انتخاب حقیر به سمت معاون حقوقی انجمن خیریه حمایت از بیماران کلیوی ایران بوده است از آغاز همکاری با این مجموعه کم کم از نزدیک با درد بیماران دیالیزی آشنایی حاصل شد تا اینکه هر روز شاهد مراجعه تعدادی بیمار از افرادی که بنابه دلایل مختلف غالباً به دلایل اقتصادی جهت اعلام کاندیداتوری اهدای کلیه خود به انجمن خیریه حمایت از بیماران کلیوی ایران مراجعه و پس از حذی شاهد مراجعه همان عده اهداکننده بودم که علیرغم اهدای کلیه با تحمل درد ناشی از برداشت عضوین استداژسی کمیته بیماریهای خاص استاداری و بنیاد بیماریهای خاص سرگردان و در رفت و آمد بودند تا شاید بتوانند هدیه ایثار ده میلیون ریالی موضوع مصوبه سال ۷۵ بیست و نهم وزیران را دریافت دارند انجا آنچه پیش از هرچه ذهن انسان را بخود مشغول می داشت این سوال بود که چرا با وجود تقاضای زیاد برای دریافت عضو و آمار رو به تنرید بیماران نیازمند پیوند از اعضای افراد مبتلا به مرک مغزی استفاده نمی شود و نیز این که بر سر راه استفاده از جسد یا اعضای افراد مبتلا به مرک مغزی چه موانع شرعی و قانونی وجود دارد و همین نزدیکی با موضوع و تماس نزدیک با مسائل اجرایی پیوند عضو به لحاظ انجام وظیفه و حرفه کاری باعث گردید تا تدوین پایان نامه خود را تحت عنوان بررسی حقوقی اهدا و پیوند عضو در حقوق ایران همراه با مطالعه تطبیقی را به عنوان نوعی وظیفه شرعی و قانونی قلمداد نموده و به نگارش این مجموعه با استفاده از تجربیات کاری و علمی خود و نیز استفاده از رهنمودهای اساتید محترم راهسما و مشاور حجاب آقایی دکتر اسدالله امامی و حجاب آقایی دکتر علی مصلحی عراقی و نیز بهره برداری از منابع موجود جهت نگارم و هر چند این اثر ناچیز را شایسته تقدیم نمی دانم و لکن فرصت پیش آمده را بهانه ای جهت قدردانی از کلیه ذوی الحقوق و تعظیم مجدد در برابر حق قرار داده و ابراه

روح پدر عزیزم
مرحوم حاج فیح الله صادقی
وجود مادر گرانقدرم

که تمام عمر خود را مصروف تربیت و رشد انجانب قرار دادند تقدیم می دارم.

محمد رضا صادقی
شهرور ۱۳۸۲

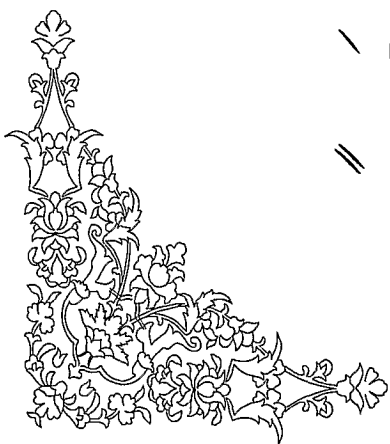

کسی کہ نفسی را از بندہ کند مثل آن است کہ ہمہ مردم را از بندہ کردہ باشد

موروثیہ

۱۰۲۱

二

حکیده

امروزه برخلاف گذشته، پیشرفت علم پزشکی، موضوع پیوند اعضا را به عنوان بخشی نو مطرح نموده است.

پیوند عضو در سه حالت (از حیوان به انسان، از انسان به انسان و از جسد به انسان) ممکن است اتفاق افتد و این امر، از آنجایی که با تمامیت جسمی افراد مرتبط است، علاوه بر علم پزشکی، ارتباط تنگاتنگی با علوم فقه و حقوق دارد. فقه این مجوز را صادر می کند که پیوند عضو (در هر سه حالت) عملی است مشروع و اخیراً نیز عده ای از فقهاء، حکم به جواز اهدای عضو محکومان به اعدام و نیز اجبار محکومین به قصاص به اهدای عضو صادر نموده اند، ولیکن مع الوصف خرید و فروش عضو انسان در فقه غیرمجاز شناخته شده است.

اما در بررسی حقوقی موضوع پیوند عضو، چند سوال به شرح ذیل مطرح است:

۱. رابطه انسان با اعضای خویش و همچنین رابطه میت با اولیاء چه نوع رابطه ای است؟ از نوع رابطه مالک و ملک است یا رابطه ای دیگر؟
۲. آیا اعضای بدن انسان «مال» محسوب می شود؟
۳. نوع و ماهیت حقوقی اهدای عضو چیست؟ آیا بیع است؟ یا جعالة یا عمل حقوقی دیگر؟
۴. آیا در قوانین موضوعه فعلی، قانونی مبنی بر جواز اهدای عضو، وجود دارد یا خیر؟

علم حقوق سؤالات مطروحه را بدین گونه پاسخ می دهد که:

چون ضابطه «فایده و منفعت حلال داشتن» ملاک نیست و همچنین با عنایت به کرامت، شأن، عظمت و منزلت انسان، نمی توان اعضای بدن انسان را مال محسوب کرد و فروش اعضای بدن انسان جایز نیست، (علیرغم آنکه انسان اختیار اعضای بدن خود، از جمله اهداء به شرط عدم اذلال نفس، را داراست)، و طبعاً مقررات عقد بیع، به لحاظ فقد عنوان مالیت در مورد آن جاری نیست، چرا که اگر جاری بود، اولاً: متعهد له، عقد

سید استاس

بیعی، که موضوع آن تعهد به اهدای عضو، باشد، در صورت امتناع متعهد، باید بتواند مطابق ماده ۳۶۲ قانون مدنی، الزام وی را از دادگاه بنخواهد و ثانیاً: به لحاظ لزوم برقراری تعادل اقتصادی میان عوضین در عقد بیع، مغبون چنین عقدی بیعی باید بتواند عقد را فسخ کند و از طرفی چون برای اعضای بدن انسان در جامعه نرخ ثابتی وجود ندارد، قطعاً خیار غبن هم در مورد انتقال عضو جاری نیست.

بعد از اثبات عدم امکان اطلاق عنوان بیع بر ماهیت این عمل، باید بررسی نمود که آیا این اقدام در قالب عقد هبه (معوض) قابل تصور است؟ در پاسخ باید اشارت نمود که چون عضو بدن انسان مال نیست، عمل پیوند عضو، بموجب ماده ۵۶۱ قانون مدنی، در قالب عقد جعاله قابل توجیه خواهد بود. این در حالی است که اگر عضو بدن انسان را مال محسوب می نمودیم، بموجب ماده ۷۹۵ و ۸۰۱ از قانون مدنی، انتقال عضو، در قالب عقد هبه مجانی یا معوض قابل توجیه بود، بهر حال مزیت توجیه انتقال عضو در قالب عقد جعاله، آن است که اولاً: مجبور نخواهیم بود عنوان مال را بر عضو بدن انسان تحمیل نمائیم. ثانیاً: پاداشی که جاعل به عامل می پردازد، چیزی جز پاسخگویی به احسان فرد عامل نخواهد بود و بسیار اتفاق می افتد که در آگهی روزنامه ها، مشاهده می کنیم که در قبال اهدای گروه خونی یا یک کلیه، پاداش پرداخت خواهد شد.

در پاسخ به سوال اخیری که مطرح شده، باید گفت، در سال ۱۳۷۵ هیأت محترم وزیران، تصویب نمود تا دولت به هر کسی که کلیه خود را اهداء می کند، مبلغ ده میلیون ریال به عنوان «هدیه ایثار» پرداخت کند. و همچنین در سال ۱۳۷۹، قانون پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیمارانی که مرگ مغزی آنان مسلم است، توسط مجلس شورای اسلامی ایران به تصویب رسید که این اقدام را به شرط وصیت بیماریا موافقت ولی میت (در پیوند از جسد)، جهت پیوند به بیمارانی که ادامه حیاتشان به پیوند عضو، بستگی دارد، مجاز دانسته است و امروزه انجمن خیریه حمایت از بیماران کلیوی ایران در این خصوص اقدام شایان توجهی می نماید.

در پایان شایان ذکر است که در این نوشتار موضوع پیوند اعضاء در ایران با اکثر کشورهای جهان مورد مطالعه تطبیقی قرار گرفته است.

محمد مهدی سرمدی است

الْخُلَاصَةُ

يقوم الطب الحديث بمناقشة موضوع زرع الأعضاء البشرية كموضوع جديد، خلافاً للماضي .
يتم زرع الأعضاء من خلال ثلاث حالات (من الحيوان إلى الإنسان و من الإنسان إلى الإنسان و من الجسد إلى الإنسان) وبما أن هذه العملية ترتبط بجسم الإنسان بشكل عام فإنها تخص علمي الفقه والقانون بمقدار ماتحضر علم الطب و يقوم الفقه بإصدار الرخصة في زرع الأعضاء من خلال الحالات الثلاث الآتية الذكر ويعتبرها عملية شرعية، ولقد قام عدد من الفقهاء في الآونة الأخيرة بتجويز اهداء أعضاء من حكم عليهم بالإعدام وإجبار من حكم عليهم بالقصاص علي اهداء أعضائهم لذوي الحاجة، لكن تداول الأعضاء في إطار البيع والشراء يُعتبر عملاً غير مشروع و غير مسموح به:

لكن وفي معرض الحديث عن زرع العضو قانونياً تتبادر عدة أسئلة ملحة:

١. ماهي علاقة الإنسان بأعضاء جسمه وكذلك ماهي علاقة الميت بأولياء دمه وورثته

الشرعيين؟ أمهي من نوع علاقة المالك والمملوك أم هي علاقة من نوع آخر ؟

٢. هل تُعد أعضاء جسم الإنسان (مالاً) ؟

٣. ماهي ماهية اهداء الأعضاء قانونياً ؟ أمهي من نوع «البيع» ؟ أم جعلالة أم عملية قانونية من

نوع آخر؟

٤. هل توجد في القوانين السائدة اليوم، مقررات تسود قضايا بيع الأعضاء أم لا؟

يجيب علم القانون عن الأسئلة الآتية بالاسلوب التالي:

بما أن معيار «وجود الفائدة الشرعية» غير متوفر وليس هو الملاك في هذه المعاملة و بناء علي كرامة الانسان و شأنه و عظمتة و منزلته، لا يمكن اعتبار أعضاء جسم الإنسان مالاً، و يُعدّ بيع أعضاء الجسم أمراً غير مجاز، (رغم أن الإنسان مختار في اهداء أعضاء جسمه و حرّ في ذلك بشرط عدم إذلال النفس) ، و بطبيعة الحال فإن مقررات عقد البيع لاتسري هاهنا بدليل فقدان

المسألة لعنوان المال، إذ لو سرت هذه القواعد و نكص المتعهد أي البائع، عن اتفاق العقد لكان بإمكان المتعهد له، أي المشتري أن يلازمه بما أبرمه من صيغة العقد وفقاً للمادة ٣٦٢ من القانون المدني و يترتب علي ذلك رفع دعوي قانونيه إلي المحاكم. ثم إن لزوم التعادل الاقتصادي بين عوضي المعاملة يفرض مسأله خيار الغبن لصالح المغبون منهما، لكن أعضاء جسم الإنسان لم تكن لتتم بضمن أو تُقدّر در بقدر، فيستحيل عندئذ سريان قواعد خيار فسخ الغبن.

بعد إثباتنا لعدم إمكانية إطلاق عقد البيع علي عملية إهداء و زرع الأعضاء البشرية ينبغي تناول الموضوع من زاوية أخرى و هي هل يصح إطلاق عقد الهبة المعوضة علي عملية إهداء الأعضاء؟ و يأتي الجواب أنه و بموجب الفرض السابق و هو عدم كون الأعضاء مالا، فإن المادة ٥٦١ من القانون المدني تبرّر عملية إهداء الأعضاء في إطار عقد الجعالة أما لو افترضنا كون الأعضاء البشرية مالا فإن إبرام عقد الهبة المجانية أو الهبة المعوضة سيكون عملاً مبرراً بموجب المادتين ٧٩٥ و ٨٠١ من القانون المدني، لكن مزية نقل الأعضاء في إطار عقد الجعالة هي؛ أولاً: لسنا مضطرين بتحمل تبعات كون الأعضاء البشرية مالا، ثانياً: أن الهدية التي يقدمها الجاعل للعامل لن تكون سوي مكافأة علي إحسان العامل و كثيراً ما نشاهد في إعلانات الصحف أن الجاعل يقرر مبلغاً من المال كمكافأة علي التبرع بفصيصة دم معينة أو إهداء كلية.

وفي الإجابة عن السؤال المطروح أخيراً، نقول؛ إن مجلس الوزراء قد صوّت في عام ١٩٩٦ علي إهداء مبلغ عشرة ملايين ريال مكافأة لكل من يتبرع بكميته و أطلق عليها « اسم مكافأة التضحية» و قد قام مجلس الشوري الاسلامي في عام ٢٠٠٠ ميلادي بتشريع قانون زرع الأعضاء البشرية من الموتى أو المرضى الذين أكد الطب موتهم دماغياً و قد اشترط هذا الإهداء بوصية الميت أو موافقة ورثته (في حال الزرع من الجسد)، و استخدام للمرضي الذين تتوقف حياتهم علي علمية الزرع و تقوم « جمعية دعم مرضي الكلية في ايران» اليوم بإنجازات حريّة بالاستحسان و الثناء في هذا المضمار.

و أخيراً لا بد من الإشارة إلي أن هذه الدراسة قامت بتناول قوانين زرع الأعضاء بشكل مقارنة بين القواعد القانونية في ايران و سائر دول العالم.

عنوان	فهرست	صفحه
□ مقدمه		۱-۸
□ فصل نخست: کلیات		۹-۱۰
۱- پیوند اعضاء از منظر دانشمندان		۱۰
۱-۱- پیوند اعضاء از منظر پزشکان		۱۱
۱-۲- پیوند اعضاء از منظر فقها و دانشمندان علوم اسلامی		۱۱
۱-۳- پیوند اعضاء از منظر حقوقدانان		۱۲
۲- تاریخچه پیوند اعضاء در ایران و جهان		۱۲
۲-۱- تاریخچه پیوند اعضاء در ایران		۱۲
۲-۲- تاریخچه پیوند اعضاء در جهان		۱۳-۱۴
۳- برخی پیوندهای رایج در ایران		۱۴
۳-۱- پیوند کلیه		۱۴
۳-۲- پیوند مغز و استخوان		۱۵
۳-۳- پیوند قرینه		۱۵
۳-۴- پیوند کبد		۱۶
۳-۵- پیوند ریه		۱۶-۱۷
۳-۶- پیوند قلب		۱۷-۱۸
۳-۷- سایر پیوندها		۱۸
۴- پیوند عضو، تعریف، و انواع آن		۱۸
۴-۱- تعریف پیوند		۱۸
۴-۲- انواع پیوند		۱۸-۱۹
۵- تعریف عضو و بافت و انواع اعضاء یا بافت قابل پیوند		۱۹
۵-۱- تعریف عضو		۱۹
۵-۲- تعریف بافت		۲۰
۵-۳- انواع اعضاء (عضو یا بافت قابل پیوند)		۲۰
۶- تقسیم بندی اعضاء		۲۰
۶-۱- عضو تک جفت		۲۰
۶-۲- عضو تجدید، تکمیل و ترمیم شونده و یا غیر قابل تجدید، تکمیل و ترمیم		۲۰
۶-۳- عضو رئیسه و غیر رئیسه		۲۰-۲۱

عنوان	فهرست	صفحه
-------	-------	------

□ فصل دوم: منابع تأمین عضو برای پیوند

۱- تأمین عضو از انسان زنده.....	۲۲-۲۳
۱-۱- کسی که صاحب اختیار اعضای بدن خود نباشد.....	۲۳
۱-۲- کسی که صاحب اختیار اعضای بدن خود باشد.....	۲۳
فرض اول: اگر عضو را منتقل کند، فوت می کند.....	۲۳
فرض دوم: اگر عضو را منتقل نکند، زنده می ماند.....	۲۴-۲۵
حالت اول: دهنده عضو اهلیت ندارد.....	۲۵-۲۶
حالت دوم: دهنده عضو اهلیت کافی دارد.....	۲۶-۲۷
۲- تأمین عضو از جسد و مبتلایان به مرگ مغزی.....	۲۷
۲-۱- تأمین عضو از جسد.....	۲۷-۲۹
۲-۲- تأمین عضو از مبتلایان به مرگ مغزی.....	۲۹-۳۰
۲-۲-۱- تعریف مرگ.....	۳۰
الف: مرگ عادی.....	۳۰-۳۲
ب: مرگ مغزی.....	۳۲-۳۴
ج: مرگ از منظر شرع مقدس.....	۳۴
۲-۲-۲- مرگ مغزی چگونه و در چه زمانی اتفاق می افتد؟.....	۳۴-۴۱
۲-۲-۳- بررسی تطبیقی تعریف مرگ.....	۴۱
الف: انگلستان.....	۴۱
ب: استرالیا.....	۴۲
پ: کانادا.....	۴۲
ت: سوریه.....	۴۳
ث: آمریکا.....	۴۳
ج: فرانسه.....	۴۳-۴۴

عنوان	فهرست	صفحه
۳-۲-۱-معنا و مفهوم حقوقی حکم.....	۶۴-۶۵	
۴-۲-۱-معنا و مفهوم فقهی حکم.....	۶۵-۶۶	
۵-۲-۱-حکم اولی، ثانوی و حکومتی.....	۶۶	
۱-۲-۵-۱-معیار و ملاک حکم اولی و ثانوی.....	۶۶-۶۸	
۲-۲-۵-۱-مصادیق حکم ثانوی.....	۶۸	
الف: عسر و حرج.....	۶۸	
ب: ضرر.....	۶۸-۷۰	
پ: اضطرار.....	۷۰-۷۱	
ت: حفظ نظام.....	۷۱-۷۲	
ج: قاعده تقدم اهم و مهم.....	۷۲-۷۵	
۳-۲-۵-۱-حکم حکومتی.....	۷۵-۷۷	
۴-۲-۵-۱-رابطه احکام اولیه، ثانویه و حکومتی با مسأله پیوند اعضا.....	۷۷-۷۸	
۲- بررسی حقوقی قطع عضو همراه با مطالعه تطبیقی:.....	۷۸	
۱-۲- بررسی حقوقی قطع عضو از بدن انسان زنده برای پیوند همراه با مطالعه تطبیقی.....	۷۸-۷۹	
۱-۲-۱- قطع عضو از انسان زنده برای پیوند به خودش.....	۷۹-۸۰	
۲-۱-۲- قطع عضو از انسان زنده برای پیوند به انسان دیگر.....	۸۰	
۳-۱-۲- موانع موجود در موضوع قطع عضو از انسان زنده برای پیوند:.....	۸۰	
الف: قطع عضو از بدن انسان زنده برای او ضرر دارد.....	۸۰-۸۶	
ب: قطع عضو موجب تغییر در آفرینش و خلقت خداوندی است.....	۸۶-۸۹	
۴-۱-۲- بررسی تطبیقی قطع عضو از بدن انسان زنده برای پیوند:.....	۸۹-۹۰	
الف: سوریه.....	۹۰	
ب: اردن.....	۹۰	
پ: کویت.....	۹۱	
ت: آلمان.....	۹۱	
ث: استرالیا.....	۹۱-۹۲	

عنوان	فهرست	صفحه
ح: استرالیا.....	۱۱۷	
خ: کانادا.....	۱۱۷	
د: آمریکا.....	۱۱۷-۱۲۲	
ذ: فرانسه.....	۱۲۲	
پ: فتاوی موجود در خصوص برداشتن اعضاء مبتلایان به مرگ مغزی:.....	۱۲۲-۱۲۳	
۱) فتوی حضرت امام خمینی (ره).....	۱۲۳-۱۲۴	
۲) فتوی حضرت آیت الله خویی (ره).....	۱۲۴	
۳) فتوی مقام معظم رهبری.....	۱۲۴-۱۲۶	
۴-۲-۲- بررسی حقوقی اعتبار وصیت در مورد تشریح جسد.....	۱۲۶-۱۲۸	
۳-۲- بررسی حقوقی قطع عضو از حیوان برای پیوند.....	۱۲۸-۱۲۹	
۳- بررسی حقوقی خرید و فروش عضو انسان همراه با مطالعه تطبیقی:.....	۱۲۹	
۳-۱- پیشینه بحث خرید و فروش عضو در فقه اسلام.....	۱۲۹-۱۳۱	
۳-۲- تعریف مال و ملکیت.....	۱۳۱	
الف: تعریف مال.....	۱۳۱-۱۳۲	
ب: تعریف ملک.....	۱۳۲-۱۳۵	
۳-۳- بررسی و تحلیل حقوقی «قرارداد واگذاری (خرید و فروش) عضو».....	۱۳۵-۱۴۷	
۳-۴- بررسی تطبیقی خرید و فروش اعضاء.....	۱۴۷	
الف: نظر مجمع فقه اسلامی.....	۱۴۷-۱۴۸	
ب: اردن.....	۱۴۸	
پ: کویت.....	۱۴۸	
ت: استرالیا.....	۱۴۸	
ث: آمریکا.....	۱۴۸-۱۴۹	

عنوان	فهرست	صفحه
-------	-------	------

۴- بررسی حقوقی اهدای عضو.....	۱۴۹-۱۵۰	
۴-۱- اقوال فقهاء مذاهب پیرامون اهدای عضو.....	۱۵۰	
الف: حنفیه.....	۱۵۰	
ب: شافعیه.....	۱۵۰-۱۵۱	
پ: حنابله.....	۱۵۱	
ت: مالکیه.....	۱۵۱	
ث: ظاهریه.....	۱۵۱	
ج: امامیه.....	۱۵۱	
چ: نتیجه گیری.....	۱۵۱-۱۵۳	
۴-۲- اقوال بعضی از فقهاء و مجتهدین معاصر پیرامون اهدای عضو.....	۱۵۳-۱۵۴	
الف: دکتر حسن علی الشاذلی.....	۱۵۴-۱۵۵	
ب: محمدسعید رمضان البوطی.....	۱۵۵-۱۵۸	
پ: دکتر یوسف قرضاوی.....	۱۵۸-۱۶۲	
ت: حضرت آیت الله العظمی صانعی.....	۱۶۲	
ث: حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی.....	۱۶۲	
ج: حضرت آیت الله العظمی سید یوسف المدنی التبریزی.....	۱۶۲-۱۶۳	
۴-۳- سخنان آخر در بررسی حقوقی اهدای عضو.....	۱۶۳	
۴-۳-۱- جواز یا عدم جواز اهدای عضو.....	۱۶۳-۱۶۵	
۴-۳-۲- شرایط جواز اهدای عضو.....	۱۶۵-۱۶۷	
۴-۳-۳- پیوند اعضای مسلمان به غیر مسلمان و بالعکس.....	۱۶۷-۱۷۱	
۴-۳-۴- بررسی حقوقی مصوبه هیأت وزیران موسوم به «هدیه ایشار» مصوب		
۱۳۷۵.....	۱۷۱-۱۷۳	

عنوان	فهرست	صفحه
۳-۵- بررسی ماهیت و مبنای حقوقی اهداء و پیوند عضو.....		۱۷۳-۱۸۲
□ نتیجه گیری		۱۸۲-۱۸۶
□ فهرست منابع و مأخذ.....		۱۸۷-۱۹۴
□ ضمیمه		۱۹۴

«بسم الله الرحمن الرحيم»

مقدمه:

هنوز غبار فراموشی کاملاً چهره تلخترین صفحات تاریخ حیات بشری که در آن انسان بدون توجه به کرامت ذاتی اش^۱ در ردیف اموال، اعم از جاندار و بی جان، موضوع معامله و تملک و تملیک قرار می گرفت را نپوشانده که در آستانه قرن ۲۱، همگام با پیشرفت علوم و فنون و در تعقیب هدفی که آن را «تکامل صنعتی» نام نهاده اند، جلوه جدیدی از معامله در مورد وجود انسانی پدیدار گشته است.

این جلوه جدید، ثمره پیشرفت اعجاب انگیز دانش پزشکی در زمینه «پیوند اعضا» می باشد که در زمانی کوتاه به عنوان شیوه ای جدید و مؤثر برای درمان بعضی از بیمارها، مورد اقبال و استفاده قرار گرفته است. سرآغاز شکوفائی و تحول بنیادین دانش پزشکی در این زمینه به سال ۱۹۰۲ مربوط می شود؛ در این سال، دکتر آلکسین کارل با تشریح روشن دوختن عروق، علاوه بر پایه گذاری رشته جراحی عروق، راه را برای پیوند سایر اعضا هموار کرد.^۲ هم اکنون در دنیای پزشکی سالانه هزاران پیوند از انواع مختلف، انجام می شود. این پیوندها شامل پیوند قرنیه، کلیه، کبد، ریه، پانکراس، پوست،

۱. «ولقد کرّمنا بنی آدم...» قرآن کریم، سوره الاسراء، آیه ۷۰.

۲. دکتر علی شمس، «بحثی اجمالی پیرامون پیوند اعضا»، مجموعه مقالات اولین سمینار مسائل پزشکی از دیدگاه اسلام، تهران - ۱۳۷۱، ص ۱۵۸.